

terribilem actum quem exerceret, inde opportunum videatur in castris exercitum dividere in numerum certum, cuiuslibet assignando ducatum, per quem regatur, & dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quem quidem accipere possumus à Vegetio in I. Lib. de re militari, ubi exercitus dividitur in legiones: in quo dicitur duas sufficere cuiuslibet duci, vel consili. Legionem dividit in decem cohortes, sed cohors prima numero, & merito antecedit. Nam genere quidem, & litterarum instruendo viros electissimos quaerit, ut idem tradit Vegetius: quod pro tanto dicitur, ut castra magis confidant, si tanti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur sapientia, ubi periculum totius dependet exercitus. Haec autem cohors aquilam suscipit signum praecipuum Romanorum castrorum, & totius legionis insigne: quod & Imperatoribus posterioribus est relictum. Cuius quidem ratio assignari potest, quia, ut idem dicit Vegetius, militaris Romana disciplina primas acies faciebat alares: inter omnes autem avium alias aquilinae sunt fortiores. Vel aliter dici potest, quod ideo signum aquilae eis traditur ex praesentia, videlicet in mundo, quantum ad dominium propter celestem & divinum effectum, quem implorare debent: continue, ut faciebat ille princeps Judas Machabeus, qui in pugnando auxilium de caelo petebat; quod praecipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum ut sint victoriosi, eo quod morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele (xviii. 3.) loquente de Nabuchodonosor orientis Monarcha: *Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate, venit ad Libanum, & tollit medullam cedri.* Post hoc subdit Vegetius numerum primae cohortis, quam millenariam vocat, eo quod mille centum pedites in ea sunt, equestres autem centum triginta sex. Ceteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentos quinquaginta quinque pedites, equestres autem sexaginta sex, ut quilibet equus certum numerum peditum habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores, quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta sinistram. Multa alia dicit ibi Vegetius, quae enumerare nimis esset longum, & verba eius tamquam inusitata modernis temporibus majori indigerent expositione. Haec autem tantum ad praesens sufficiant.

Quod si multitudo populi in politica sub certis limitibus in gradu, & numero disponitur quantum ad sui directionem, multo magis in castris, in quibus maxima, & periculosissima est difficultas regiminis tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribilium ordinatur, quod est mors; tum ex parte hostium qui insistant. Unde sicut in Exodo (xviii. 21.) consultit Moysi à cognato suo Jehro, ut onera divideret per officia diversa in iudicando populum, ubi ait: *Provide viros potentes... & qui oderint avaritiam, & constituat ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum: ita & Judas Machabeus cum instaretur ab hostibus, sua castra divisit, in eodem numero constituendo duces, per tribunos videlicet, centuriones, pentaconarchos, & decuriones, qui quidem numerus satis proportionatus est militibus ad distinctionem exercitus: unde unus in altero continetur, ut facilius sit ad conjunctionem unius cum altero, cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio vero quam facit Vegetius ex dispositione acierum, attenditur cum campale bellum ordinatur, licet etiam ipse cohortes ad centurias reducat, & decurias ex certis causis, & rationibus.*

CAPUT XXXVIII.

Hic declarat de nominibus ducum, & de numero cohortum, & quid significat unumquodque.

SED quia de nominibus agitur ducum, videndum est de ipsis prout Scriptura sacra denominat, & Romana respublica, ac moderni describunt. Et primo quidem de tribuno: quod quidem nomen dicit Vegetius ex tribu originem habere, quia praerat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isidorus autem in ix. Etymologiarum dicit, quod tribuni dicti sunt, quod plebeis iura praebent: unde in favorem eorum sunt instituti proconules. Alibi vero dicitur, quod tribuni dicebantur qui mille militibus praerant, quos Graeci chyliarchos appellant, sicut centuriones à centum militibus sunt nominati. De quinquagenariis, sive pentaconarchis, quod idem est, Vegetius mentionem non facit; sed Scriptura sacra in praefatis jam Lib. & in IV. Lib. Regum, quos ad impactionem Heliae iuxta eorum meritum flamma combussit. Sed decanos, sive decuriones, sic dictos, quod decem militum curam habent in castris, Vegetius sub uno contubernio, & uno pallio disponit.

Nomina vero generalia multitudinis armorum ad pugnandum dispositae haec sunt, videlicet exercitus ab exercitio, sive ab exercitio dictus, utrumque enim in praedicta requiritur multitudo: vocantur & castra, à castitate dicta, ut tradit Isidorus, eo quod ibi debet castri libido: subtrahantur enim deliciae à castris cum incuberet hostium pugna, ut Vegetius scribit: unde castra filiorum Israel devicta fuerunt à Madianitis, quia fornicati sunt cum filiabus eorum, ut scribitur in Numeris. Propter quod in Deuteronomio scribitur, quod Dominus ambulabat in medio castrorum Israelitici populi, ut sint castra eorum sancta, nihilque in eis appareat foeditatis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus, & vallibus, ac aliis clausuris fortissimis, quibus Romani principes utebantur cum invadebant hostes. Propter quod fossores, fabri, ac latomi assumebantur ad militare disciplinam, ut haberent in promptu artifices necessarios ad tuitionem exercitus. Est & aliud nomen, per quod & multitudo pugnantium exprimitur, videlicet legio, ab electione dicta, ut tradit Isidorus, eo quod milites in ea contenti eligebantur ab aliis tamquam magis experti. Quaedam autem alia nomina sunt partium legionum, sive exercitus, quae à Vegetio traduntur in II. Libro ab Isidoro Libro IX. ut manipulos, qui est numerus decemtorum militum, sic dictus quod mane hostes impeteret, sive quod pro signo manipulos stipulae, sive allicujus herbae ferret secum: de quibus Lucanus:

Convocat armatos exemplo ad signa manipulos.

Alii vocantur velites, à volitando dicti propter suam agilitatem. Romana enim respublica quosdam juvenes agiles habebat in militia legionum, qui cum invadebant hostes, condebant post equitum terga, runc subito desilientes de equis turbabant hostes. Tales autem milites Hannibali, ut scribit Isidorus, multum fuerunt infesti, per quos elephantum eius in majori parte sunt interempti: qualis fuit ille Blazarus, de quo traditur in I. Machab. quod exiliens in medium legionis contra castra Regis Antiochi bestiam invasit elephantinam loricatorum loricis Regis, ipsamque bestiam

OPUSCULUM XX.

tiam occidit. Est & aliud gentis armorum, quod acies nuncupatur ab acuitate dicta, ut Isidorus dicit, quod audaciam importat in aggrediendo hostes, de qua Scriptura sacra saepius mentionem facit: unde & de una tribu Israelitici populi scribitur in Paralipomenon, quod egrediebantur ad pugnam in acie provocantes contra hostes. Aliud etiam nomen est quod cuneus appellatur quasi coitus, quod est in unum collecta multitudo ad pugnandum, & maxime necessarius in bellando; de quo in Deuteronomio dicitur, quod unusquisque suos cuneos preparavit ad bellum: à quo forte constabulum vocabulum trahit apud modernos usitatum, quasi caput cunei stabilis, hoc est constantis, & fortis. Est & aliud nomen novum apud Thucydos de prima cohorte, & quasi ejusdem Romanae cohortis similitudinem gerens, qua censu, genere, litteris, forma, virtute pollentes milites innotebant, ut dicit Vegetius, cui tribunus praerat armorum scientia, virtute corporis, ac morum honestate praecipuus, quam trapellum dicunt, ad

perforandum acies hostium appellata: hoc enim verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus castrorum multa tradit Vegetius in II. Lib. sed haec quae dicta sunt sub compendio, ad praesens sufficiunt quantum pertinet ad politiam tractatum in hoc IV. Lib.

Restat ulterius de principatu teonomo, hoc est de regimine domus, quod est patrifamilias: qui quidem materiam habet omnino distinctam ab aliis principatibus. Et ideo congruum videtur hoc per se opus componere, distinguendo per Libros, sive tractatus, & sua capitula, prout natura facti requirit: qua in re Philosophus eundem modum tenet. Est ultimum de virtutibus quae requiruntur ad partes regiminis in quocumque genere, sive sint subditi, sive rectores, sive principes, sive subjecti fideles: quia sic requiritur ordo doctrinae in arte vivendi, & non simul ac mixtum tractare de ipsis, ut quidam fecerunt: quia hoc est impedire intellectum discantis, & est contra normam docentis.

DIVI THOMÆ AQUINATIS DE REGIMINE JUDÆORUM

ad Ducissam Brabantiae.

OPUSCULUM XXI.

EXcellentiae vestrae recepi litteras, ex quibus & piam sollicitudinem circa regimen subditorum vestrorum, & devotam dilectionem quam habetis ad Fratres nostri Ordinis plenarie intellexi, Deo gratias agens, qui vestro cordi tantarum virtutum semina inspiravit. Quod tamen in eisdem à me requirebatis litteris, ut vobis super quibusdam articulis responderem, utique mihi difficile fuit: tum propter occupationes meas, quas requirit operatio lectionis; tum quia mihi placeret ut super his requireteris aliorum consilium magis in libris periorum. Verum quia indecens reputavi ut vestrae sollicitudini negligens coadjutor militum, aut dilectioni ingratus existam, super propositis articulis vobis ad praesens respondere curavi absque praedictis sententiae melioris.

Primo ergo vestra requirebat excellentia, si liceat vobis aliquo tempore, & quo exactionem facere in Judaeos.

Ad quam questionem sic absolute propositam responderi potest, quia licet, ut jura dicunt, Judaei merito culpae suae sint, vel essent perpetuae servituti addicti, & sic eorum res terrarum domini possint accipere tamquam suas; hoc tamen servato moderamine, ut necessaria vitae subsidia eis nullatenus subtrahantur. Quia tamen oportet nos honeste ambulare etiam ad eos qui foris sunt, ne nomen Domini blasphemetur, ut Apostolus fideles admonet suo exem-

plo, ut sine offensione simus Judaeis, ac Gentibus, & Ecclesiae Dei; hoc servandum videtur ut sicut jura determinant, ab eis coacta servitia non exigantur, quae ipsi praeterito tempore facere non consueverunt: quia ea quae sunt insolita, magis solent animos hominum perturbare. Secundum igitur hujus moderationis sententiam potestis secundum consuetudinem praedecessorum vestrorum exactionem in Judaeos facere, si tamen aliud non obstat.

Videtur autem, quantum conjicere potui, circa hoc dubitatio vestra aucteri ex his quae consequenter inquiritis, quod Judaei terrae vestrae nihil videntur habere nisi quod acquisierunt per usurariam privitatem: unde consequenter quaeritis, si liceat aliquid ab eis exigere, cum restituenda sint sic extorta.

Super hoc ergo sic respondendum videtur, quod cum ea quae Judaei per usuras ab aliis (1), non possint licite retinere, consequens est ut si etiam vos haec acceperitis ab eis, non possitis licite retinere, nisi forsitan essent talia quae à vobis, vel antecessoribus vestris factus extorsissent. Si qua vero habent quae extorsentur ab aliis, haec ab eis exacta illis debetis restituere quibus Judaei restituere tenebantur: unde si inventum certae personae à quibus extorsentur usuras, debet eis restitui, alioquin debet in pios usus secundum consilium diocesani Episcopi, & aliorum proborum, vel etiam in communem utilitatem terrae, si

(1) Supple extorsentur.

necessitas immineat, vel exposcat communis utilitas, erogari. Nec esset illicitum, si à Judæis exigeretis talia de novo, servata consuetudine prædecessorum vestrorum, hac intentione ut in prædictos usus expendereatur.

Secundo vero requirebatis, si peccaverit Judæus, utrum sit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil habeat præter usuras.

Respondendum videtur secundum prædicta, quod expedit cum pecuniaria pœna puniri, ne ex sua iniquitate commodum reportet. Videtur etiam mihi quod esset majori pœna puniendus Judæus, vel quicumque alius usurarius, quam aliquis alius, quanto pecunia quæ affertur ei, minus ad eum noscitur pertinere. Potest etiam pecuniaria alia pœna superaddi, ne hoc solum ad pœnam sufficere videatur quod pecuniam alii debitam desinit possidere. Pecunia autem pœnæ nomine ab usurariis ablata retineri non potest, sed in usus prædictos debet expendi, si nihil habeant aliud quam usuras.

Si vero dicatur, quod ex hoc principes terrarum damnificentur, hoc damnum sibi imputent, utpote ex negligentia eorum proveniens. Melius enim esset ut Judæos laborare compellerent ad proprium victum lucrandum, sicut in partibus Italiæ faciunt, quam quod otiosi viventes solis usuris dixerent, & sic eorum domini suis redditibus defraudarentur. Ita enim & per suam culpam Principes defraudarentur redditibus propriis, si permitterent suos subditos ex solo latrocinio, vel furto lucrari. Tenerentur enim ad restitutionem ejus quodcumque ab eis exigerent.

Tertio querebatur, si ultro offerant pecuniam, vel aliquod encenium, an recipere liceat.

Ad quod respondendum videtur, quod licet recipere; sed expedit quod sic acceptum reddatur his quibus debetur, vel aliter, ut supra dictum est, expendatur, si nihil aliud habeant quam usuras.

Quarto quæritur, si plus accipitur à Judæo, quam ab eo Christiani requirant, quid sit de residuo faciendum.

Ad quod patet responsio ex jam dictis. Quod enim Christiani minus requirunt, potest esse propter duo. Vel quia forte Judæus aliquod habeat præter usurarium lucrum; & in tali casu licet vobis illud retinere servato moderamine supra dicto: & idem videtur dicendum, si illi extorserint usuras eis qui postea bona voluntate donaverunt, cum tamen Judæi prompte se offerrent ad restituendum usuras. Vel potest contingere quod illi à quibus acceperunt, sunt sublati de medio vel per mortem, vel in terris aliis morantes; & tunc ipsi debent restituere. Si tamen non apparent certæ personæ quibus restituere teneantur, procedendum est ut supra.

Quod autem de Judæis dictum est, intelligendum est & de Cavorinis, vel quibuscumque aliis insistentibus usurariæ pravitati.

Quinto querebatis de balivis, & officialibus vestris, si liceat eis officia vendere, vel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officii.

Ad quod dicendum videtur, quod quæstio ista duas difficultates habere videtur: quarum prima est de officiorum venditione. Circa quam considerandum videtur, quod Apostolus dicit, quod multa licent quæ non expediunt. Cum autem balivis, & officialibus vestris nihil committatis nisi temporalis officium po-

testatis, non video quare hujusmodi officia non liceat vobis vendere, dummodo talibus vendaris de quibus possit præsumi quod sint utiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non possit sine gravamine vestrorum subditorum. Sed tamen talis venditio expediens non videtur. Primo quidem quia contingit frequenter quod illi qui essent magis idonei ad hujusmodi officia exercenda, sunt pauperes, ut emere non possint; & si etiam sunt divites illi qui meliores sunt, talia officia non ambiunt, nec inhiant ad lucra ex officio accipienda. Sequitur igitur quod ut plurimum illi officia in terra vestra suscipiant qui sunt peiores, ambitiosi, & pecunie amatores; quos etiam probabile est subditos vestros opprimere, & vestra etiam commoda non sic fideliter procurare. Unde magis videtur expediens ut bonos homines & idoneos ad suscipiendum vestra officia eligatis, quos etiam invitos, si necesse fuerit, compellatis: quia per eorum bonitatem, & industriam majora accrescent vobis, & subditis vestris, quam de prædicta officiorum venditione acquirere valeatis: & hoc consilium dedit Moysi ejus cognatus, *Provide, inquit (Exod. xviii. 23.) de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit (1) veritas, & qui oderint avaritiam; & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicent populum omni tempore.*

Secunda vero dubitatio circa hunc articulum esse potest de mutuo. Circa quod dicendum videtur, quod si hoc pacto mutuum dant, ut officium accipiant, absque dubio pactum est usurarium, quia pro mutuo accipiunt officii potestatem: unde in hoc datis eis occasionem peccandi, & ipsi etiam tunc tenentur resignare officio taliter acquisito. Si tamen gratis officia dederitis, & post ab eis mutuum acceperitis, quod de suo officio possint recipere; hoc absque omni peccato fieri potest.

Sexto querebatis, si liceat vobis exactiones facere in vestros subditos Christianos. In quo considerare debetis, quod Principes terrarum sunt à Deo instruti non quidem ut propria lucra quærant, sed ut communem populi utilitatem procurent. In reprehensione enim quorundam Principum dicitur in *Ezech. xlii. 27. Principes ejus in medio ejus quasi (2) lupi rapaces, positi ad effundendum sanguinem, & ad quærendas animas, & avaritiæ lucra sequenda: & alibi dicitur per quemdam Prophetam (Ezech. xxxiv. 2.) Va pastoribus Israel, qui pascabant semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini; quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascabatis. Unde constituiti sunt reditus terrarum Principibus, ut ex illis viventes à spoliatione subditorum abstineant. Unde in eodem Propheta (cap. xlv. 8.) Domino mandante dicitur, quod *Principi erit possessio in Israel, & non depopulantur ultra Principes populum meum.**

Contingit tamen aliquando quod Principes non habent sufficientes reditus ad custodiam terræ, & ad alia quæ imminet rationabiliter Principibus (3) expetenda: & in tali casu justum est ut subditi exhibeant unde possit communis eorum utilitas procurari. Et inde est quod in aliquibus terris ex antiqua consuetudine domini suis subditis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderate, absque peccato exigere possunt: quia secundum Apostolum, *nullus militat stipendiis suis.* Unde Princeps, qui militat uti-

litati communi, potest de communibus vivere, & communia negotia procurare vel per redditus deputatos, vel si hujusmodi desint, aut sufficientes non fuerint, per ea quæ à singulis colliguntur. Et similis ratio esse videtur, si aliquis casus emergat de novo, in quo oportet plura expendere pro utilitate communi, vel pro honesto statu Principis conservando, ad quæ non sufficientes reditus proprii, vel exactiones consuete; puta, si hostes terram invadant, vel aliquis similis casus emergat. Tunc enim & præter solitas exactiones possent licite terrarum Principes à suis subditis aliqua exigere pro utilitate communi. Si vero velint exigere ultra id quod est institutum, pro sola libidine habendi, aut propter inordinatas, & immoderatas expensas; hoc eis omnino non licet. Unde Joannes Baptista militibus ad se venientibus dixit (Luc. 11. 14.) *Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.* Sunt enim quasi stipendia Principum eorum reditus, quibus debent esse contenti, ut ultra non exigant, nisi secundum rationem prædictam, & si utilitas est communis.

Septimo querebatis, si officiales vestri absque juris ordine aliquid à subditis extorserint, quod ad manus vestras devenerint, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis.

Super quo plana est responsio: quia si ad manus

vestras devenerint, debetis restituere vel certis personis, si potestis, vel in pios usus expendere, sive pro utilitate communi, si personas certas non potestis invenire. Si autem ad manus vestras non devenerint, debetis compellere officiales vestros ad consimilem restitutionem, etiam si non fuerint notæ vobis aliqua certæ personæ à quibus exegerint, ne à sua injustitia commodum reportent: quinimmo sunt à vobis super hoc gravius puniendi, vel aliter à similibus abstineant in futurum: quia, sicut Salomon dicit (Proverb. xix. 25.) *pestilente flagellato stultus sapientior fit.*

Ultimo quæritis, si bonum est ut per provinciam vestram Judæi signum distinctivum à Christianis deportare cogantur.

Ad quod plana est responsio, & secundum statutum Concilii generalis, Judæi utriusque sexus in omni Christianorum provincia, & in omni tempore aliquo habitu ab aliis populis debent distingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, ut scilicet faciant simbras per quatuor angulos palliorum, per quos ab aliis discernantur.

Hæc sunt, illustris, & religiosa Domina, quæ vestris quæstionibus ad præsens respondenda occurrunt: in quibus vobis non sic meam sententiam ingero, quin magis suadeam peritorum sententiam esse tenendam. Valeat Dominatio vestra per tempora longiora.

F I N I S.

(1) Al. charitas. (2) Vulgata lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & avari ad sectanda lucra. (3) Numquid exequenda, curanda?

